

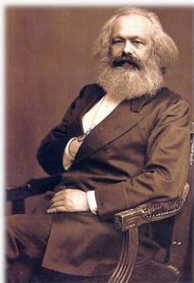
RAZVOJ EKONOMSKE MISLI

EKONOMSKI FAKULTET PODGORICA
dr JOVAN ĐURAŠKOVIĆ

MARKSOVA EKONOMIJA

MARKSOVA EKONOMIJA

- Karl Marks je rođen u Prusiji (Trieru) 1818. godine
- Jedan od najuticajnijih pisaca u cijeloj ekonomiji čije ideje su promijenile pola svijeta
- Uticaj njemačkih filozofa Hegela (teorija napretka) i Fojerbaha (materijalizam)
- Marks je stvorio „**dijalektički materijalizam**“
- Ekonomsko-filozofski rukopisi iz 1844.
- Komunistički manifest (1848)
- Osnovi kritike političke ekonomije (1857-58)
- Kapital (1867), II i III dio nakon smrti

KARL MARX
(1818-1883)

MARKSOVA EKONOMIJA - kontekst

- Uvažavajući produktivnu snagu kao dostignuće kapitalističkog sistema, Marks je kritiku usmjerio na sljedeće slabosti:
 - a) **Nejednaka distribucija moći** – što su klasičari gotovo univerzalno ignorisali;
 - b) **Nejednaka raspodjela dohotka** – za koju klasična tradicija nije našla uvjerljivo opravdanje;
 - c) **Osjetljivost ekonomskog sistema na krize i nezaposlenost** – nije bilo ugrađeno u teoriju klasičara;
 - d) **Postojanje monopola** – nije izolovana pojava, već temeljna tendencija kapitalizma.

MARKSOVA EKONOMIJA

a) NEJEDNAKA DISTRIBUCIJA MOĆI

- **moć kapitaliste – bespomoćnost radnika;**

Radnik nema alternative
Eksploatacija nije samo odlika kapitalizma
Korektivna uloga sindikata

- **moć kapitaliste se širi na društvo i državu;**

„Izvršna vlast savremene države samo je odbor za upravljanje opštim poslovima čitave buržoazije“

„Preovladavajuće ideje u svakom dobu uvijek su ideje njegove vladajuće klase“

MARKSOVA EKONOMIJA

b) NEJEDNAKA RASPODJELA DOHOTKA

- **Zakon o opadajućim prinosima** – stvara ga priroda
- **Zakon o raspodjeli** – stvara ga čovjek
(Radnici stvaraju više nego što dobijaju)

c) KAPITALISTIČKA KRIZA

- **Kriza inherentno obilježje kapitalističkog sistema**
- **Puna zaposlenost** – moguće ali nestabilno stanje
(Sklonost ka depresiji i nezaposlenosti najveća prijetnja opstanku kapitalizma)

MARKSOVA EKONOMIJA

d) POSTOJANJE MONOPOLA

- Koncentracija kapitala vs. socijalizacija radne snage

Marks je pisao: „Jedan kapitalist uvijek ubija mnoge...
Zajedno sa neprekidnim umanjivanjem broja magnata kapitala, koji uzurpiraju i monopolizuju sve prednosti tog procesa transformacije, raste količina bijede, opresije, ropstva, degradacije, eksploatacije; **ali s tim takode raste revolt radničke klase, klase koja se neprekidno povećava brojem te koju disciplinuje, ujedinjuje, organizuje upravo sam mehanizam procesa kapitalističke proizvodnje.**“

MARKSOVA EKONOMIJA – o proizvodnji

- Proizvodnja je pokretačka sila – ekonomija kao nauka proizvodnje
- Razvoj proizvodnje zavisi od razvijenosti podjele rada (**podjela rada za posledicu ima sukob interesa**)
- Iz sukoba pojedinačnih interesa i interesa zajednice, nastaje **država kao nezavisna moć** – odvojena od stvarnih interesa pojedinca i zajednice

MARKSOVA EKONOMIJA – o proizvodnji

Marksova
„**društvena piramida**“
Struktura društva izvire iz temeljnih činjenica ekonomske proizvodnje

**DRUŠTVENA
NADGRADNJA**
(religija, pravo, država)

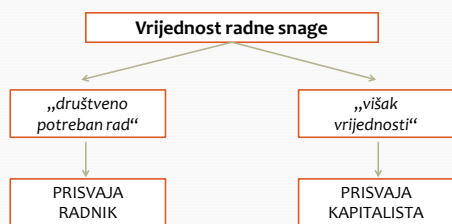
ODNOSI PROIZVODNJE
(privatna imovina, sistem nadnica)

SNAGE PROIZVODNJE
(rad, zemlja, kapital, tehnologija)

MARKSOVA EKONOMIJA – o vrijednosti

- **RAD je mjera i uzrok vrijednosti, a cijena odraz vrijednosti** (vrijednost je ukorijenjena u nečemu bitnijem od „površinskih“ tržišnih sila ponude i tražnje)
- U uslovima konkurencije **cijene fluktuiraju oko** troškova proizvodnje (za Marksa su to **troškovi rada**)
- Marks se opredjeljuje za **objektivnu teoriju radne vrijednosti** ukorijenjenu u materijalističkoj filozofiji
- Šta je prometna vrijednost rada?

MARKSOVA EKONOMIJA – o vrijednosti

- Cilj proizvodnje – sa stanovišta kapitaliste – ostvariti višak vrijednosti od svakog radnika... To je „**eksploatacija rada**“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

- Marks opisao **pet zakona ili opštih tendencija svojstvenih kapitalizmu**
- 1) **Zakon akumulacije i opadajuća profitna stopa**
 - Kapitalisti stalno teže da zamijene rad mašinama
 - Težnja svakog kapitaliste da poveća akumulaciju kapitala i profit obara prosječnu profitnu stopu

Mašineriji je „zadatak da robu čini jeftinijom i da skraćuje dio radnog dana potreban samom radniku, da bi se produžio onaj drugi dio radnog dana koji on besplatno daje kapitalisti. Ona je **sredstvo za proizvodnju viška vrijednosti.**“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

2) Zakon rastuće koncentracije i centralizacije industrije

- Rezultat rasta akumulacije – hiperprodukcija, niže cijene, gašenje manje efikasnih preduzeća – veća moć koncentracije kapitala

3) Zakon rastuće industrijske rezervne armije

- Dinamične promjene (tehnološke inovacije i zamjena rada kapitalom) imaju drastičan učinak na radničku klasu – „rastuća industrijska armija nezaposlenih“

„Čitav sistem kapitalističke proizvodnje počiva na tome da radnik svoju radnu snagu prodaje kao robu. Podjela rada čini tu radnu snagu jednostranom. Čim rukovanje oruđem pripadne mašini, radna snaga, izgubivši upotrebnu vrijednost, gubi i prometnu vrijednost. Radnik se više ne može prodati, kao papirni novac povučen iz opticaja.“

MARKSOVA EKONOMIJA – o „zakonima kapitalističkog kretanja“

4) Zakon sve veće bijede proleterijata

- Rast industrijske rezervne armije povećava bijedu proleterijata
- Uvođenje žene i djece u radnu snagu, duži radni dan itd.

5) Zakon kriza i depresija

- Privredni ciklusi i investiciona potrošnja
- Opadajuća prosječna profitna stopa signal krize
- Kriza povećava industrijsku rezervnu armiju i vodi trajnoj depresiji
- **Logičan ishod – socijalna revolucija**

MARKSOVA EKONOMIJA – šta nakon kapitalizma?

- Marks je u *Komunističkom manifestu* pisao o **KOMUNIZMU kao revolucionarno novom načinu proizvodnje**. Opšte karakteristike su:

- ✓ Ukidanje zemljišne imovine i upotreba renti u javne svrhe;
- ✓ Vrlo progresivni porez na dohodak;
- ✓ Ukidanje svakog prava nasljeđivanja;
- ✓ Konfiskovanje imovine svih emigranata i pobunjenika;
- ✓ Centralizovanje kredita u rukama nacionalne (državne) banke;
- ✓ Umnožavanje fabrika i sredstava za proizvodnju u vlasništvu države;
- ✓ Jednaka obaveza svih na rad;
- ✓ Spajanje zemljoradnje sa preradom, postpuno ukidanje razlike između sela i grada;
- ✓ Ukidanje dječjeg rada i besplatno obrazovanje u javnim školama.

MARKSOVA EKONOMIJA – epilog

- **Reforma kapitalizma** nasuprot **marksističkom sistemu**
- Kejnzijanski napad na kapitalističku krizu
- Razvoj *države blagostanja* u 20. vijeku
- Reforme, mjere socijalne sigurnosti, makroekonomska politika, uspon birokratske korporacije – ublažili ili uništili marksistički poriv za revolucijom
- Socijalizam demantovao Marksa (država nije izumrla)
- Istorijska snaga Marksove misli – uticaj u rješavanju dilema savremene ekonomije

Marksova višelinijnska šema razvoja

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Marks piše: „*Istorija...nam pokazuje zajedničku svojinu...kao prvobitni oblik, oblik koji pod vidom opštinske svojine još dugo igra značajnu ulogu.*“
- Važan dio Marksove društvene i ekonomske teorije čini teorija **AZIJSKOG NAČINA PROIZVODNJE (ANP)**
- ANP počiva na posebnom tipu vlasništva (**kolektivno, opštinsko, plemensko**)

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Marks sumira razlike azijske, antičke i germanske zajednice
- a) **AZIJSKA ZAJEDNICA** – egzistira zajednička svojina, koja pojedincu omogućava jedino državinu, a ne i privatnu svojinu;
- b) **ANTIČKA ZAJEDNICA** (RIM) – koegzistiraju državna i privatna svojina, ali tako da je država preduslov privatnoj svojini;
- c) **GERMANSKA ZAJEDNICA** – zajednička svojina se može pojaviti samo kao dodatak privatnoj svojini koja je baza.

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

- Bitna različitost Istoka i Zapada je nepoklapanje svojine i državine
- U ANP pojedinac je lišen vlasništva
- Plemensko ili opštinsko vlasništvo nad zemljom daju „višem jedinstvu“ (zajednici) materijalnu osnovu za organizovanje javnih radova
- Prirodu proizvodnje u okviru ANP, Marks određuje kao jedinstvo naturalne i robne proizvodnje

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

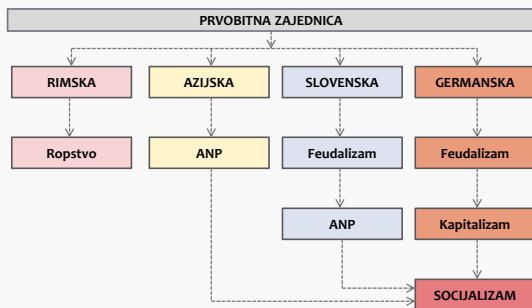
- **ISTOK – ORIJENT**
 - Robna proizvodnja nastaje eksterno i podstiče je razmjena sa drugim seoskim zajednicama i sa državom
- **ZAPAD – EVROPA**
 - Robna proizvodnja nastaje interno i podstiče je društvena podjela rada
- Na Istoku se iznad izolovanih seoskih zajednica uzdiže državna nadgradnja kao više jedinstvo

MARKS – AZIJSKI NAČIN PROIZVODNJE

• KARAKTERISTIKE ANP:

1. Vlasništvo je u rukama zajednice (**nema privatne svojine**),
2. **Jedinstvo robne i prirodne proizvodnje** – javni radovi,
3. Društvo je **jedinstvo samodovoljnih seoskih zajednica i „višeg jedinstva“**,
4. **Jedinstvo poljoprivrede i zanata** – samodovoljnost,
5. **Odsustvo gradova** (centara trgovine, zanatstva...),
6. **Orijentalni despotizam** – centralizacija.

MARKS – višelinjska šema razvoja

MARKSISTIČKA MISAO – Friedrich ENGELS

Fridrih **ENGELS** (Friedrich Engels, 1820-1895) je njemački filozof i predstavnik marksističke teorije

- Engles objašnjava sistem seoskih zajednica u Rusiji (samodovoljnost, nepovezanost)
- U *Anti-Diringu* (1877) Engels piše: „**politička ekonomija ne može biti ista za sve zemlje i istorijske epohe**“.
- Javni radovi kao temelj svake vlasti na Orijentu
- **Seoska zajednica** – zajednica po radu (ANP)
- **Sistem gensa** – zajednica po rodu (antička i germanska)

HVALA NA PAŽNJI

Kabinet: 309

E-mail: jocodj@gmail.com
